

SAVUNMA HARCAMALARININ EKONOMİK BÜYÜME VE CARİ İŞLEMLER DENGESİNE ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Dr. Şerif CANBAY
serifcanbay@hotmail.com

Derya MERCAN
dmercan@gmail.com

ÖZET: Savunma harcamaları, ekonomik büyümeyi ve cari işlemler dengesini etkileyen önemli harcama kalemlerinden birini oluşturur. Cari açık ise bütün ülkeler için istenmeyen bir durum olup önemli makroekonomik sorunların başında yer alan bir göstergedir. Bu durumlar göz önüne alındığında iktisatçılar arasında savunma harcamaları ile cari işlemler dengesi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki günümüze değin önemli bir yer tutmuş ve bu konu ile ilgili birçok ampirik çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada, 1986-2016 dönemi için Türkiye’de savunma harcamaları ile cari işlemler dengesi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) ile incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Savunma Harcamaları, Cari Açık, Büyüme, VECM

EFFECT OF DEFENCE SPENDING ON ECONOMIC GROWTH AND CURRENT ACCOUNT BALANCE: TURKEY CASE

ABSTRACT: Military expenditure is one of the important expenditure items that affect economic growth and current account balance. The current account deficit is an undesirable situation for all countries and is at the forefront of major macroeconomic problems. Given these circumstances, the relationship between military expenditure, current account balance and economic growth has played an important role on a day-to-day basis and many empirical studies have been conducted by economists on this subject. In this study, the relationship between military expenditure, current account balance and economic growth was examined for Turkey in the period of 1986-2016 with Vector Error Correction Model (VECM).

Keywords: Military Expenditure, Current Account Deficit, Growth, VECM

GİRİŞ

Dünyada özellikle II. Dünya Savaşı’ndan itibaren savunma harcamalarının arttığı görülmektedir. II. Dünya Savaşı’ndan sonra gelişen silah teknolojileri ve üretimi, birçok dünya ülkesinin askeri harcamalarının artmasında önemli bir rol oynamıştır. Yaşanan Soğuk Savaş dönemiyle birlikte dünyanın iki kutuplu bir hale gelmesi savunma harcamalarının genel olarak devlet bütçeleri içerisindeki ağırlığının artmasına neden olmuştur. Savunma harcamaları Soğuk Savaş döneminde özellikle 1987 yılında en yüksek seviyeye ulaşmış ve bu yıldan itibaren ise düşüşe geçmiştir. Soğuk Savaşın sona ermesi, dünya çapında savunma bütçelerinin azaltılacağı umudunu güçlendirmişti. Fakat Soğuk Savaş sonrası savunma harcamalarında yaşanan kısa soluklu düşüş 1998’den sonra yerini tekrar artış trendine bırakarak günümüze değin artmaya devam etmiştir.

Hem ulusal ve bölgesel, hem de küresel olarak çok önemli etkilere sahip olan savunma harcamalarının ekonomik etkileri üzerinde önemle durulmaktadır. İktisatçıların özellikle üzerinde durdukları husus ise, savunma harcamaları ile ekonomik büyüme ve cari açık arasındaki ilişkidir. Bu ilişkinin çok önemli ve kuvvetli olduğu kabul edilmekle birlikte, içeriği ve etkileri konusunda çok değişik sonuçlara ulaşılmıştır. Savunma hizmetlerine tahsis edilen ulusal kaynakların, ülkelerin ekonomisini olumlu ya da olumsuz etkilediği sonucuna ulaşanların yanında herhangi önemli bir etkisi olmadığı fikrini öne sürenler de mevcuttur.

Bilindiği üzere Türkiye özellikle son yıllarda dünyada en yüksek oranda büyüme kazanımı sağlayan ülkeler arasında yer almaktadır. Fakat bu kayda değer büyüme oranının yanı sıra Türkiye'nin en büyük ekonomik sorunlarının başında cari açık meselesi yer almaktadır. İşte tam bu noktada çalışmamızın amacı gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye'nin yapmış olduğu savunma harcamalarının ekonomik büyüme ve cari işlemler dengesine etkisini incelemektir. Literatürde savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasında yapılmış birçok çalışma bulunmasına rağmen savunma harcamaları ile cari açık arasındaki ilişki ile ilgili pek çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmada öncelikle savunma harcamaları ile ilgili bazı temel içerikli bilgiler verilecek ardından ise literatür taramasının ardından Türkiye'de savunma harcamaları ile ekonomik büyüme ve cari işlemler dengesi arasındaki ilişkinin ampirik analizin yapılacaktır.

1. SAVUNMA HARCAMALARININ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Bu başlık altında savunma harcamalarının tanımı, seyri, düzeyini belirleyen faktörler ile savunma harcamalarının ekonomik büyüme ve cari işlemler dengesine etkisi hakkında kısa bir bilgilendirme yapılacaktır.

1.1.Savunma Harcamalarının Tanımı

Savunma hizmeti ülkeye karşı yapılacak bir saldırının caydırılması ve saldırının gerçekleşmesi durumunda buna karşı konulmasını amaçlamaktadır. Bu amaçları gerçekleştirebilmek için askeri eğitim, araç, gereç ve malzeme için harcama yapılması zorunluluk arz etmektedir. Bir ülkeyi iç ve dış tehditlere karşı korumak maksadıyla milli gelirinden yapılan personel giderleri, silah ve ekipmanların üretimi ve ithali, altyapı harcamaları, bakım-tutum giderleri, Ar-Ge (Araştırma ve Geliştirme) faaliyetleri vb. gibi harcamalara savunma harcamaları adı verilmektedir.

Kimileri için savunma harcamaları verimsiz, gereksiz olarak düşünülse bile ilk çağlardan bu yana güvenlik ihtiyacı ve devletin savunma hizmeti süregelmiş; savunma hizmeti devletin

varlığının temel göstergesi olmuştur. Bu temel göstergedeki hareketle, ülkelerin milli gelirlerinden ayırdıkları bir pay olan savunma harcamaları, egemenliğin ve ulusal varlığın devamı için vazgeçilmez unsurların başında gelmektedir. Devletler uygulamaya koydukları politikalarda genellikle ekonomik refah, siyasi istikrar ve askeri güvenliğin sağlanmasını ilk hedef olarak görmektedir. Bununla birlikte savunma gücünün, kalkınma ve ekonomik güç arasında çok sıkı bağları olduğu da kaçınılmaz bir gerçek olarak yapılmış tüm çalışmalarda karşımıza çıkmaktadır

1.2.Dünyada ve Türkiye’de Savunma Harcamaları Seyrine Kısa Bir Bakış

II. Dünya Savaşı’ndan sonra gelişen silah teknolojileri ve üretimi, birçok dünya ülkesinin askeri harcamalarının artmasında önemli bir etken olmuştur. Yaşanan Soğuk Savaş dönemiyle birlikte dünyanın iki kutuplu bir hale gelmesi savunma harcamalarının genel olarak devlet bütçeleri içerisindeki ağırlığının artmasına neden olmuştur. SSCB ve Doğu Bloğunun yıkılması ve iki kutuplu yapı olan ABD- SSCB çatışmasının tarihe karışmasıyla noktalanmış, Soğuk Savaş döneminde özellikle 1987 yılında savunma harcamaları en yüksek seviyeye ulaşmış ve bu yıldan itibaren ise düşüşe geçmiştir. Soğuk Savaş sonrası savunma harcamalarında yaşanan kısa soluklu düşüş 1998’den sonra yerini tekrar artış trendine bırakarak özellikle asimetrik tehditlerin ortaya çıkması ve ABD’nin 11 Eylül saldırıları sonrasında başlattığı Afganistan ve Irak operasyonları ile günümüze değin artmaya devam etmiştir.

Türkiye, dünya sathında tespit edilen en çok çatışma olan üç önemli bölgenin; Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu’nun tam ortasında bulunmaktadır. Türkiye’nin tüm dünya sathında tespit edilen en çok çatışma olan bölge yakınında yer alması ve otuz yılı aşkın bir süreçte bölücü terör unsurlarıyla mücadele etmesi Türkiye’nin de savunmaya harcadığı bütçenin artmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Bu nedenle Türkiye’de savunma harcamaları her zaman önemini korumaktadır. Cumhuriyetin kurulması ile beraber ekonomik kalkınma planlarıyla savunma sanayi alanında da önemli gelişmeler kaydeden Türkiye bu yeteneklerini, Soğuk Savaşın etkisini en ciddi manada göstermesi ile beraber iki kutuplu bu düzen içerisinde batı blok ülkelerine yaklaşması ve ABD tarafından aldığı Marshall yardımları ile başlayan dış askeri yardımlar ile 1950’li yıllarda sonlandırmıştır. Fakat 1974 Kıbrıs Barış Harekatı sonrasında müttefiki olduğu başta ABD olmak üzere batı bloku ülkelerinin uygulamaya başladığı askeri ambargolar Türkiye’yi savunma sanayii sektörüne tekrar yatırım yapmaya yöneltmiştir. Bu zorunluluk ile beraber zaten atıl durumda bulunan Türk Savunma Sanayiinde atılan adımlar ile özellikle son yıllarda Türk Silahlı Kuvvetlerinin ihtiyaçlarının yurtiçinden karşılanması

amacıyla savunma sanayi alt yapısını geliştirmeye ağırlık veren çalışmalar sonucunda, çok önemli ve stratejik savunma sanayii kuruluşları faaliyete geçirilmiştir.

Türkiye'nin toplam savunma harcamaları 1970'li yıllardan itibaren 1999 yılına kadar artarak devam etmiştir. Fakat savunma harcamaları 1999–2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizler ve 1999–2004 yılları arasında terör hadiselerinin nispeten azalması bütçeden savunma harcamaları için tahsis edilen paranın oran olarak düşmesi nedeniyle savunma harcamaları 1999 yılından 2005 yılına kadar düşmüştür. 2005 yılı itibarıyla ise Türkiye'nin savunma harcamaları artarak devam etmiştir.

1.3.Savunma Harcamalarının Düzeyini Belirleyen Faktörler

Bir devletin kendi güvenlik ve bekasına yönelik tehdit unsurlarını caydırabilmesi için kolluk kuvvetlerine yönelik yapması gereken harcama ve yatırımların sınırlarını belirlenmesi güç bir konudur. Ülkenin güvenlik ve bekası söz konusu olduğunda hükümetler ülkenin milli gelir miktarlarının önemli bir bölümünü savunma harcamalarına ayırma hususunu göz ardı edememektedirler.

Savunma için ne kadar para harcanacağıнын yani bir ülkede optimal savunma harcamalarının ne olması gerektiği tüm ülkeler için çok önemli bir meseledir. Çünkü savunmaya çok fazla kaynak ayrılması, dolayısı ile aşırı savunma harcamaları büyümeyi erteleyecek, çok az kaynak tahsisi ise, büyümeyi istikrarsızlık veya kargaşaya yol açmak suretiyle tehdit edecektir (Değer ve Sen, 1995:297). Bu yüzden her ülkenin, optimal ölçekte savunma harcamalarını, ne ülkenin güvenliğini ne de makroekonomik performanslarını menfi yönde etkileyecek unsurları göz önünde bulunduracak şekilde planlaması gerekmektedir.

Savunma harcamalarını etkileyen faktörler arasında milli gelir düzeyi önemli yer tutar. Fakat bu durum gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için farklılık arz etmektedir. Looney (1994: 63–64)'de savunma harcamalarının belirleyicilerinden biri olarak ülkenin siyasi rejimi olduğunu ifade etmiş ve askeri rejim ile yönetenlerin diğer yönetici gruplarından savunma harcamalarını desteklemede daha cömert davrandıklarını vurgular. Hatta sivil yönetimli bir ülkede bile, askeri güç sivil otorite ile ne kadar fazla ilgili olursa, savunma harcamalarının merkezi bütçe ve ulusal üretim içindeki payında artış o kadar büyük olabileceğini de ifade etmiştir.

Komşu ülkelerle olan ilişkiler de savunma harcama miktarını etkilemektedir. Özellikle ilişkilerinde problem olan komşu ülkelerin yapmış olduğu savunma harcamaları diğer ülkelerin harcamalarıyla pozitif bir paralellik göstermektedir. Bu konuda Türkiye ile Yunanistan, Hindistan ile Pakistan ve Mısır ile İsrail bilinen örneklerdendir.

Ülkelerin savunma harcamalarını etkileyebilecek bazı faktörler; risk altındaki nüfus toplamı, herhangi bir saldırı ihtimali, milli gelir düzeyi ve onun dağılımı, nüfusun yaş profili ve kültürel farklılıklara bağlı olabilecek olan istatistiksel hayat değeri gibi unsurlar sayılabilir (Özmucur, 1995: 15).

Genel olarak bakıldığında ise harcama düzeylerinin belirlenmesinde; ülkelerin farklı siyasi rejim, politika, din, ekonomik durum, mevcut teknoloji, coğrafi stratejik konum, uluslararası savunma anlaşmaları, tarihsel-sınır anlaşmazlıkları, nüfus yoğunluğu, komşu ülkelerin askeri harcamaları-asker sayısı, silah ticaretinde kar olgusu, iktidar güç mücadeleleri ve terörizmin varlığı ortak kanıdır. Bu sebeplerin mevcudiyeti savunma harcamaları konusunda ülkelerin geri adım atmalarına engel teşkil etmiş ve aynı zamanda savunma harcamalarının düzeylerinin belirlenmesinde önemli roller oynamıştır.

1.4.Savunma Harcamaları ile Ekonomik Büyüme ve Cari Ödemeler Dengesi Arasındaki İlişki

Trott'a (2005: 7-8) göre, II. Dünya Savaşı'ndan itibaren iktisatçılar ekonomik büyümeyi etkileyen faktörlere daha fazla odaklanmaya başlamışlardır. Ekonomik büyümenin itici faktörlerinden biri olarak değerlendirilen ve II. Dünya Savaşı'nda özellikle savunmaya yönelik yapılan Ar-Ge aktiviteleri öncelikle savunma sektörüne hizmet eden alet ve cihazların üretilmesini, sonrasında ise bunların ihracatı yoluyla önemli bir gelir kaynağı olacak yeni pazarların oluşumunu sağlayan bir sürecin doğmasına yol açmıştır.

Savunma harcamaların etkileri üzerine iki farklı görüşe sahip grup ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilk grup, askeri harcamaları barış, güvenlik ve refahın bir garantisi olarak görüyor iken diğer grup ise kaynakları boşa harcayıp ekonomiyi olumsuz yönde etkileyen bir girişim olarak görmektedir (Dunne ve Tian, 2013: 2-3).

Savunma harcamaların büyüme üzerindeki etkisi, yabancı ülkeler ve diğer dış güçlerin neden olduğu askeri tehdidin doğrusal olmayan bir fonksiyonudur. Askeri güvenlik tehditleri olmaksızın yapılan harcamalar büyümeyi azaltırken, yeterince büyük tehditlerin varlığında ise askeri harcamaları büyümeyi artırabilir (Aizenman ve Glick, 2006: 130).

Savunma harcamaları uluslararası ekonomi için önemli bir konudur. Özellikle ülkelerin çatışma olasılığı bulunan zamanlarda, sahip olduğu kaynakların ötesinde bir etki oluşturur. Tabii ki, ülkeler iç ve dış tehditlerle başa çıkmak için bir miktar güvenlik tedbirine ihtiyaç duyuyor ancak bu alandaki herhangi bir kaynak kullanımı, büyüme hızını doğrudan geliştirebilecek amaçlar için para ve diğer kaynakların alternatif olarak istihdam edilmesini önlediği için bir fırsat

maliyeti taşıyor (Dunne ve Tian, 2013a: 5). Ülkelerde gerek toplam kamu harcamalarının gerekse milli gelirin önemli bir kısmını oluşturan savunma harcamaları için ayrılan kaynaklar, büyüme için son derece önemli olabilecek alternatif kullanım alanlarından çekilip alınmakta; bu harcamalar ülkenin gelişmesini ve ekonomik büyümesini hızlandıracak faaliyetlerin ihmal edilmesi pahasına gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla her silahlanma teşebbüsü, ülkeye askeri güç kazandırırken ülkenin kalkınma hızından da bir şeyler götürmektedir. Diğer yandan özellikle gelişmekte olan ülkelerin önemli bir kısmı üretimlerinde ithal girdiyi yüksek oranda kullandıklarından başka bir deyişle ithalata dayalı büyüdüklerinden, ekonomik büyüme oranlarındaki artışlar sonucunda cari işlemler dengesinde ciddi bozulmalar ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Hâlbuki bir ülkenin makro ekonomik performansına ilişkin temel göstergelerden biri cari işlemler dengesidir. Cari işlemler hesabındaki değişiklikler ekonominin gidişatı için sinyal olarak değerlendirilmekte, dolayısıyla iktisadi kararların ve beklentilerin şekillenmesinde belirleyici rol oynamaktadır (Erdoğan ve Bozkurt, 2009:137).

Savunma harcamaları ekonomik büyümeyi ve cari işlemler dengesini, harcamayı yapan ülkenin gelişmişlik durumu ile ihracatçı ya da ithalatçı olma durumuna göre farklı etkilediği değerlendirilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin önemli bir kısmı savunma harcamalarının bir kısmını kendi bünyelerinde faaliyette bulunan savunma sanayine yönelik yerli firmalarca karşılasalar bile üretimlerinde yüksek oranda ithal girdi kullandıklarından cari işlemler dengesinde ciddi bozulmalar ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

Gelişmekte olan ülkelerin savunma harcamaları, diğer kamu harcamalarına göre daha fazla ithalat yönlüdür. Bu nedenle, savunma amaçlı yapılan harcamaların ödemeler dengesine etkisi daha çok olumsuz yönde olmaktadır (Chan, 1985:34). Özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler, savunma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla silah ve ekipman ihtiyaçlarında ithalata bağımlı kalmışlardır. Ülkenin sahip olduğu kıt kaynaklar hem iktisadi yönden getirisi olmayan silah alımına yönelirken hem de savunma sanayiinin yapısı kırılgan hale getirildiğinden, dışa bağımlılık ve dış ödemeler dengesizlikleri gibi, bir ülkenin iktisadi ve askeri geleceğini tehdit eden sonuçlar ile karşı karşıya kalabilmektedir (Davutoğlu, 2007: 39). Savunma harcamaları, bir ülkenin cari açığını farklı şekilde etkileyebilir. İlk olarak, savunma harcamaları bütçe gelirleri üzerinde baskı yaratarak, borçlanma gereksinimini artırabilir. Bu borçlanma gereksiniminin özellikle uluslararası mali piyasalardan karşılanması sonucu oluşan dolaylı etkidir. İkinci etki ise, savunmaya yönelik silah ve diğer askeri teçhizat edinmede ülkenin silah ithalatçısı olması ve bunun için gereken finansmanın da dış kaynaklardan sağlanması durumunda ortaya çıkan doğrudan etkidir (Karagöl, 2005:117). Yani ülkelerin gereksinim

duyduğu silah sistemlerini elde etme ve kullanabilme yönündeki çabaları ithalatın artması ve bedelinin genellikle peşin ödenmesi gibi ülkeleri ödemeler dengesi yönünden olumsuzluğa doğru yönlendirerek cari açığın daha da artmasına yol açmaktadır.

2. EKONOMETRİK ANALİZ

Çalışmanın bu kısmında konu ile ilgili literatür taramasının ardından Türkiye özelinde savunma harcamaları, cari açık ve büyüme arasında 1986-2016 dönemine ait veriler kullanılarak istatistiksel olarak bir nedensellik ilişkisi olup olmadığı incelenecektir. Bu sınamada Türkiye’de savunma harcamaları ile cari açık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) yardımı ile incelenecek sonrasında ise elde edilen ampirik bulgular üzerinde değerlendirmeler yapılacaktır.

2.1.Literatür Taraması

Savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye ilişkin ampirik tartışma, Benoit’in (1973, 1978) katkılarıyla başlamış ve değişkenler arasında olumlu bir ilişki bulmuştur. Bu sonuç etkileyici bir şekilde bu konu ile ilgili büyük miktarda araştırma girişimlerine yol açmış ve. Benoit'in ilk bulgularını desteklememe eğiliminde olan bir literatürün oluşmasına neden olmuştur (Dunne ve Tian, 2013: 2). Günümüze değin savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ampirik olarak inceleyen bir çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda savunma harcamalarını ekonomik büyüme üzerinde negatif etkilerinin mi, yoksa pozitif etkilerinin mi daha baskın olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasında iki temel yaklaşım ortaya konmuştur. Bunlar savunma harcamalarının canlandırma ve dışsallık etkisiyle büyümeye pozitif etkisinin olduğunu ileri süren Arz Yanlı “Askeri Keynesci” Yaklaşım ile ülkelerin sahip olduğu sermaye ve mal varlıklarının yatırıma alternatif olarak savunmaya aktarılması nedeniyle, savunma harcamalarının büyümeye negatif etkisinin olduğunu savunan Talep Yanlı “Neo-Klasik Teorik” yaklaşımdır (Looney, 1994: 36). Literatürde, savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasında sanıldığı kadar önemli bir ilişkinin olmadığını ileri süren görüşler de mevcuttur.

Savunma harcamaları ile cari işlemler dengesi arasındaki ilişkiye yönelik literatürde çok fazla çalışmaya rastlanmamakla birlikte henüz savunma yatırımları yeterli seviyelere ulaşmamış ve silah ithalatı yapmakta olan gelişmekte olan ülkeler için bu tür harcamaların bütçe açıklarına ve dolayısıyla da cari açığı artırıcı yönde etkisi olduğu tahmin edilmektedir.

ABD’nin ve diğer ülkelerin zaman serileri kullanılarak, bütçe açıklarının cari işlemleri nasıl etkileyeceğine dair birçok çalışma yapılmıştır. Ancak sonuçlar hakkında ortak bir görüş elde

edilememiştir. Zaman içerisinde ya da bir ülkeden bir başka ülkeye bütçe açıklarında meydana gelen değişimler çoğunlukla çeşitli makro değişkenlerde meydana gelen dalgalanmalar ya da savaşların patlak vermesi, ekonomideki genel dengeleri bozan savunma harcamaları gibi özel durumlarla açıklanabilir (Bilgili ve Bilgili, 1998: 8).

Savunma harcamaları ile ekonomik büyüme ve cari işlemler dengesi arasında bir ilişkinin olup olmadığını ve varsa ne yönde olduğunu açıklamaya yönelik çalışmalar, özellikle son yıllarda kapsamlı bir şekilde araştırılmıştır. Bunlardan bazıları aşağıda yer almaktadır.

Joerding (1986), 1962-1977 yılları arasındaki dönemde Türkiye'nin de içinde bulunduğu 57 az gelişmiş ülke için yaptığı çalışmada nedenselliğin büyümeden savunmaya doğru yönlü olduğunu tespit etmiştir.

Biswas ve Ram (1986), 1960- 1970 ve 1970-1977 dönemi 58 az gelişmiş ülkede için yaptığı çalışmada savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Chowdhury (1991), 1961-1987 dönemi verileri ile 55 gelişmekte olan ülke için zaman serileri verileri kullanarak Granger nedensellik analizi sonuçlarına göre çoğu ülkede savunma harcamaları ile büyüme arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir.

Kusi (1994), 1971-1989 arası dönem için 77 gelişmekte olan ülkede ekonomik büyüme ile savunma harcamaları arasındaki incelemesinde ülkeler arasında nedensellik ilişkisinin ülkeye göre değiştiği gibi, ilişkinin hem yönü hem de anlamlılığı farklılık arz etmektedir.

Özmucur (1995), Türkiye'nin de dahil edildiği 7 ülkenin 1981–1991 yıllarına ait verilerini kullanarak yaptığı çalışmada savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki olduğunu ileri sürmüştür.

Kollias (1997), 1954-1993 dönemi için Türkiye'de ekonomik büyüme ve savunma harcamaları ilişkisini incelediği çalışmada herhangi bir nedensellik ilişkisinin olmadığını tespit etmiştir.

Sezgin (2001), Türkiye'nin savunma harcamaları-büyüme ilişkisini 1956–1994 yılları için büyüme denklemi, tasarruf denklemi, dış ticaret dengesi denklemi ve savunma harcamaları denkleminde oluşan 4 denklemlilik eşanlı denklem modeli kurmuştur. Elde ettiği sonuçlara göre; Türkiye'de savunma harcamaları büyümeyi olumlu etkilerken, savunma harcamalarının tasarrufa ve dış ticaret dengesine önemli bir etkisi olmadığını tespit etmiştir.

Dritsakis (2004), 1960-2001 dönemi için Türkiye ve Yunanistan'ı ele aldığı çalışmada savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasında eşbütünleşik bir ilişki olmadığını ve yine her ülke

için ekonomik büyümeden savunma harcamalarına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisini tespit etmiştir.

Sezgin (2004), Türkiye'nin savunma harcamaları ve silah ithalatının 1979-2000 dönemi verilerini kullanarak Engle ve Granger'in eşbütünleşme yöntemiyle yaptığı ampirik inceleme neticesinde savunma harcamaları ve cari açık arasındaki ilişkinin uzun dönemde negatif yönlü bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Ulaştığı diğer bir bulgu ise kısa vadede cari açık ile silah ithalatı pozitif ilişki içerisinde olduğudur.

Türk (2007), Türkiye'de savunma harcamalarının GSMH içindeki oranı ile reel milli gelir arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla oluşturduğu ve Johansen Eşbütünleşme analizini kullanıldığı modelden elde ettiği sonuçlara göre; bu iki değişken arasında uzun dönemli ve küçükte olsa pozitif bir ilişki mevcuttur.

Özsoy (2008), 1933-2004 döneminde Türkiye için yaptığı çalışmasında savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasında kısa dönemli bir nedenselliği destekler nitelikte bir sonuca ulaşmıştır.

Pieroni (2009), 90 ülke için savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri incelemiş ve yüksek düzeyde askeri yükün olduğu ülkelerde savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü ilişkiler tespit edilmiştir.

Alptekin ve Levine (2012) 'nin çalışmalarında, gelişmiş ülkelerde savunma harcamalarının ekonomik büyümeye net bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Dunne ve Tian (2013)'in panel veri analizi yöntemi ile 106 ülkenin 1988-2010 dönem verilerini kapsayan çalışmalarında kısa ve uzun dönemde savunma harcamaları ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Fakat bu konuda yapılan çok sayıdaki araştırmaya rağmen, savunma harcamalarının ekonomik büyüme ve cari açık arasındaki ilişkisi hakkında güçlü bir yargıya varılamamış olsa da savunma harcamalarının makro ekonomik göstergeler üzerinde önemli etkiler meydana getirdiği de bir gerçektir.

2.2. Veri Seti ve Metodoloji

Kullanılacak ekonometrik modelde Türkiye'de 1986-2016 dönemi yıllık verileri kullanılarak VECM analizi metoduyla savunma harcamaları, cari açık ve büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığı incelenecektir. Büyümeyi temsilen sanayi üretim endeksi verileri kullanılacaktır. Çeşitli çalışmalarda savunma harcamaları ile büyüme arasındaki ilişki

nedensellik yönüyle ele alınmıştır. Bu çalışmada mevcut iki veriye ek olarak cari açık değişkeni de analize dahil edilerek savunma harcamalarının büyümenin nedeni olup olmadığı, büyümenin de cari açığı artırıp arttırmadığı nedenselliğin yönünün ne olduğu incelenecektir.

Çalışmada kullanılan değişkenlere ilişkin kısaltmalar aşağıdaki gibidir;

SH: Savunma harcamaları,

CA: Cari Açık,

SÜE: Sanayi Üretim Endeksi olarak belirlenmiştir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki savunma harcamaları hakkında veri toplanması da son derece zordur. Bu zorluk, bu tür harcamaların kritik olması, tanım farklılığı, verilerin milli ve gizlilik arz eden bilgiler olması bu verilere sağlıklı bir şekilde ulaşmayı engellemektedir. Dünyada savunma harcamaları ile ilgili en önemli kaynaklar Stockholm'de yayımlanan Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (Stockholm International Peace Research Institute) (SIPRI)'ye ait resmi internet sitelerinden sağlanan verilerdir. Dolayısıyla savunma harcamalarına ait veriler SIPRI'dan elde edilen veriler olup cari açığa ait veriler TCMB'den, sanayi üretim endeksine ait olan veriler ise TÜİK'den alınmıştır. Savunma harcamaları ve cari açık verileri milyon \$ olarak alınmıştır. Sanayi üretim endeksi serisi hesaplamasında ise 2010 yılı baz alınmaktadır. Ayrıca hesaplamalar için Eviews 9.0 paketi kullanılmıştır.

Ekonometrik model, sanayi üretim endeksi ve savunma harcamalarının cari açık ilişkisinin VECM modeli ile test edilmesinden oluşur. Bu yöntem, değişkenler arasındaki uzun dönem ve kısa dönem ilişkileri birlikte açıklamaktadır. Engle-Granger (1987) iki aşamalı yaklaşımına göre değişkenler arasında uzun dönemli eş-bütünleşme ilişkisi olduğu kabul edilirse kısa dönem Hata Düzeltme Modeli (VECM) aşağıdaki gibi gösterilebilir:

$$\Delta CA_t = \alpha_0 + \alpha_1 E_{t-1} + \sum_{i=1}^n \alpha_3 \Delta SH_{t-i} + \sum_{i=1}^n \alpha_4 \Delta SUE_{t-i} + \epsilon_i$$

Burada Δ fark operatörü, E_{t-1} bir dönem gecikmeli hata düzeltme terimidir. Gecikmeli hata düzeltme teriminin katsayısı, sisteme yönelik bir şok durumunda denge elde etmek için ayarlama hızını ölçer. Esasen, sistemdeki değişkenlerin herhangi birinde şok meydana geldiğinde, tüm değişkenler eş-bütünleştiğinden, denge bozulmaktadır. Gecikmeli hata düzeltme terimi, sistemin orijinal dengesine geri dönmesi için geçen süreyi tahmin eder (Narayan, 2008).

Çalışmada öncelikle analizde kullanılacak serilerin Augmented Dickey Fuller ve Phillips Perron birim kök testleri yardımı ile durağan olup olmadıkları sınanacaktır. Augmented Dickey Fuller ve Phillips Perron birim kök testleri neticesinde serilerin durağan olmaması durumunda farkları alınıp seriler durağan hale gelene kadar bu işlem devam ettirilecektir. Sonrasında Johansen Eş-Bütünleşme testi ile değişkenler arasındaki ilişki test edilecektir. Eş-bütünleşmenin tespit edilmesinin ardından ise değişkenler arasında uzun dönemli ilişkilerin varlığı ve yönünün tespit edilebilmesi için Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) kullanılacaktır.

2.3.ADF ve PP Birim Kök Testi ve Sonuçları

Analizin ilk adımı, sahte regresyonlardan kaçınmak için her eş-bütünleşme testinin önkoşulu olan zaman serilerinin durağanlık testlerini incelemektir. Daha sonra, değişkenler arasındaki nedensellik incelemeden önce eş-bütünleşme ilişkilerinin varlığı test edilecektir. Durağanlığın incelenmesi, sahte regresyonlardan kaçınmak için zaman serileri ile herhangi bir işlem yapılmadan önce kaçınılmaz bir adım olmaya devam etmektedir (Aghoutane, 2017).

Bütün değişkenlerin durağan olması durumunda uzun dönemli ilişkinin olup olmadığına bakmak için eş-bütünleşme analizi yapmak gereklidir. Serilerin durağanlığı literatürde en çok kullanılan Augmented Dickey Fuller (ADF) ve Phillips Perron (PP) birim kök testleri ile test edilmiştir.

Analiz sonucunda t istatistiğinin mutlak değeri, DF ya da ADF kritik değerinden büyük ise, serinin durağan olmadığını öne süren temel hipotez yerine durağan olduğunu öne süren alternatif hipotez kabul edilmektedir. Diğer taraftan serinin birim köke sahip olduğunu öngören temel hipotezin kabul edilmesi durumunda serinin farkının alınması gerekmektedir. Aksine alternatif hipotezin kabul edilmesi durumunda ise serinin trend durağan olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Erdoğan ve Yıldırım, 2009: 62-63).

Birim kök testleri aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir:

Tablo 1: ADF ve PP Birim Kök Test Sonuçları

Değişken	ADF- Augmented Dickey Fuller		PP- Phillips Perron	
	Sabit	Sabit ve Trend	Sabit	Sabit ve Trend
SÜE	0.5 [0.9841]	-1.80 [0.6756]	0.96 [0.9950]	-1.83 [0.6603]
Δ SÜE	-4.88 [0.00]	-4.98 [0.00]	-4.85 [0.00]	-5.76 [0.00]
CA	-1.66 [0.43]	-3.05 [0.13]	-1.5 [0.53]	-2.98 [0.15]
Δ CA	-6.84 [0.00]	-6.72 [0.00]	-7.18 [0.00]	-7.03 [0.00]
SH	0.50 [0.98]	-1.80 [0.67]	0.96 [0.99]	-1.83 [0.66]
Δ SH	-4.88 [0.00]	-4.98 [0.00]	-4.85 [0.00]	-5.76 [0.00]

ADF ve PP testlerinde H_0 (temel hipotez) serinin birim köke sahip olması yani durağan olmaması şeklinde kurulmaktadır. Hesaplamalarda Schwarz kriteri kullanılmıştır.

Tablo 1. incelendiğinde parantez içindeki değerler p olasılık değerleridir. Birim kök testleri sonucunda %5 güven seviyesinde SÜE, SH ve CA serileri düzeyde hesaplanan değerler tablo kritik değerlerden hem ADF hemde PP testine göre mutlak değer olarak küçüktür. Kısacası serilerin durağan olmadıkları yani birim köke sahip oldukları görülmektedir. ADF ve PP test sonuçlarına göre her bir değişkenin düzeyde durağan olmadığı ancak birinci farkları alındığında tüm serilerin durağanlaştığı gözükmemektedir. Bu nedenle ADF ve PP testlerine göre serilerin birinci farkları $I(1)$ alınmak suretiyle durağan hale getirilerek analize dahil edilmiştir.

2.4.Johansen Eşbütünleşme Testi

Birim kökler araştırıldıktan sonra seriler arasında uzun dönemde karşılıklı bir ilişkinin bulunup bulunmadığını araştırmak için eş-bütünleşme analizi yapılmaktadır. Eş-bütünleşme, durağan olmayan iki zaman serisi arasındaki korelasyonu incelemek için geliştirilmiş bir tekniktir. Eş-bütünleşme tekniği ilk olarak Granger tarafından geliştirilmiştir. Engle ve Granger'in (1987) "Cointegration and Error Correction: Representation, Estimation and Testing" adlı çalışmasında tek denklemler eş-bütünleşme analizi ortaya çıkmıştır.

Engle-Granger eş-bütünleşme tekniğinin bazı eksikliklerinden dolayı eş-bütünleşme analizini çok denklemler olarak geliştiren Johansen'in (1988) eş-bütünleşme yöntemi, birden çok açıklayıcı değişkenin varlığı durumunda seriler arasında bulunan birden fazla eş-bütünleşme

ilişkilerini tespit edebilmektedir. Bu sebepten dolayı Johansen testi Engle-Granger'in testlerine nazaran hem daha kullanışlı hem de daha fazla tercih edilmektedir.

Analizde kullanılan değişkenlerin aynı dereceden birinci farkı alındığında durağan olması durumunda bu değişkenlerin kısa vadede farklı hareket etseler de uzun dönemde dengeye gelebileceklerini göstermektedir. İktisadi olarak değişkenler arasında uzun dönem ya da denge ilişkisi varsa bu değişkenler eş-bütünleşiktir (Engle-Granger, 1987). Bu durum serilerin fark durağan olmalarına karşılık doğrusal birleşimlerinin durağan olduğu anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle doğrusal birleşim iki serideki stokastik trendi yok etmektedir. Bu durumda regresyon anlamlıdır ve iki serinin eşbütünleşik (cointegrated) olduğu söylenir. Bu sonuçtan hareketle VAR modeli kurularak seriler arasında eş-bütünleşme varlığının testine geçilebileceğine karar verilmiştir. Johansen Eş-bütünleşme Testi ikiden fazla değişken arasındaki ilişkiye bakıldığında birden fazla eş-bütünleştirici vektör bulunma olasılığı durumunda kullanılır. En uygun gecikme uzunluğu belirlenerek eş-bütünleşme testi sonuçları incelenebilir. Buna göre en uygun gecikme uzunluğu 1 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca eş-bütünleşme modeli sabitli ve trendsiz olarak belirlenmiştir. Eş-bütünleşme analizi test sonuçları aşağıdaki **Tablo 2.**'de görülebilir:

Tablo 2: Johansen Eş-Bütünleşme Testi Sonuçları

Eşbütünleşme Vektör Sayısı	İz Testi	%5 Kritik Değer	Olasılık
Hiç*	53.21	35.19	0.0002
En çok 1*	26.85	20.26	0.0053
En çok 2	7.86	9.16	0.0879
	Maksimum Özdeğer	%5 Kritik Değer	Olasılık
Hiç*	26.35	22.29	0.0128
En çok 1*	18.99	15.89	0.0157
En çok 2	7.86	9.16	0.0879

Tablo 2. incelendiğinde iz ve maksimum özdeğer istatistikleri analiz sonucunda %5 anlamlılık düzeyinde eş bütünleşik iki adet vektör bulunduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda H_0 (değişkenler arasında eş-bütünleşme yoktur) hipotezi reddedilerek %5 anlamlılık düzeyinde savunma harcamaları, büyüme ve cari açık arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğu sonucuna varılmıştır. Buna göre, değişkenler kısa dönemde farklı hareket edebilirler, ancak uzun dönemde dengeye yaklaşmaktadırlar.

2.5.Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM)

Değişkenler arasında uzun dönemli ilişkilerin varlığında hata düzeltme modeli kullanılır. Bu modelde uzun dönemli ilişkiden (dengeden) sapma tespit edilebilir. Hata düzeltme modelinde hata terimleri katsayısının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması değişkenlerin uzun dönemde dengeye geldiğinin göstergesidir (Enders, 2010:365). Ayrıca hata terimlerinin katsayısının büyüklüğü bir sonraki dönemde hatanın % kaç düzeleceğini gösterir.

Hata düzeltme modeli tahmini koentegrasyon denklemlerinin (CointEq1) hata düzeltme terimlerinin negatif ve anlamlı katsayılarını verir. Bu katsayı, uzun dönem dengeye gelme hızını gösterir. Buna göre uzun dönem ilişkiyi gösteren model aşağıdaki gibidir;

$$\Delta CA = -1,06SH - 368,73 SÜE + 2547,18$$

Buna göre savunma harcamaları ve sanayi üretim endeksindeki büyümenin uzun dönemde cari açık üzerinde negatif bir etkisi bulunmaktadır. Savunma harcamaları ve sanayi üretimi arttıkça cari açık azalacaktır.

Kısa dönemde ise Sanayi üretim endeksindeki büyümenin cari açık üzerindeki etkisi uzun dönemdeki etkisinin aksine pozitif ve anlamlı çıkmaktadır. Savunma harcamaları ise negatif ve anlamlı gözükmemektedir. Aşağıdaki tabloda analiz sonuçları görülebilir.

Tablo 3: Vektör Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Hata Düzeltme	ΔCA	$\Delta SANAYI$	D(DSAVUNMA)
CointEq1	-1.588989 (0.26349) [-6.03055]	0.000362 (0.00011) [3.20254]	-0.011280 (0.02700) [-0.41774]
$\Delta CA(-1)$	0.045821 (0.19928) [0.22994]	-0.000152 (8.5E-05) [-1.77958]	0.010180 (0.02042) [0.49845]
$\Delta SANAYI(-1)$	-1312.185 (544.775) [-2.40867]	-0.185096 (0.23368) [-0.79209]	-22.81226 (55.8297) [-0.40860]
$\Delta SAVUNMA(-1)$	-1.045415 (1.83804) [-0.56877]	0.000689 (0.00079) [0.87350]	-0.407247 (0.18837) [-2.16199]
R-squared	0.724161	0.410767	0.188743
S.E. equation	12063.27	5.174529	1236.270
F-statistic	21.00240	5.576977	1.861235
Log likelihood	-300.7139	-83.59712	-236.9281
Akaike AIC	21.76528	6.256937	17.20915
Schwarz SC	21.95560	6.447252	17.39946
Mean dependent	-104.4286	0.032143	5.964286
S.D. dependent	21655.12	6.355520	1294.070

Tablo 3'te görüldüğü gibi hata düzeltme terimi negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu için hata düzeltme mekanizması çalışmaktadır. Dolayısıyla bir dönemde meydana gelen dengesizlik bir sonraki dönemde ya da dönemlerde düzelebilecektir.

Analiz sonuçlarına göre R^2 0,72 olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sonuç cari açık büyümesinin %72'sinin savunma harcamalarındaki artış ve büyüme ile açıklanabileceğini göstermektedir. Kurulmuş olan modelin açıklama gücü yüksek ve anlamlı çıkmaktadır.

Etki tepki analizi grafikleri incelendiğinde sanayi üretim endeksinde standart bir hatalık şok karşısında savunma harcamaları 2. periyoda kadar düşüp daha sonra 3. periyoda kadar artarak sonrasında sabit kalmaktadır. Sanayi üretim endeksinde standart bir hatalık şok karşısında cari açığın tepkisi ise, 2. döneme kadar düşüp, 3. döneme artış gösterip 4. periyoda kadar düşerek sonrasında dengeye gelmiş ve aralarında istatistikî olarak anlamlı ilişki gözlemlenmiştir.

Savunma harcamalarında standart hatalık şok karşısında sanayi üretim endeksi 2. periyoda kadar artıp 4. periyoda kadar düşerek sonrasında sabit kalmıştır. Savunma harcamalarında standart hatalık şok karşısında cari açık 4. periyoda kadar artmış, 6. periyoda kadar düşmüş ve sonrasında sabit kalmıştır. Sonuç olarak aralarında istatistikî olarak anlamlı ilişki mevcuttur.

Cari açıktaki bir şokta sanayi üretim endeksi 3. periyoda kadar artıp 4. periyoda kadar düşerek sabit kalmıştır fakat istatistiksel olarak anlamlı gözükmemektedir. Cari açıktaki bir şok karşısında savunma harcamaları 2. periyoda kadar sabit kalmış, daha sonrasında 3. periyoda kadar düşüp 4. periyoda kadar artarak dengeye gelmiş ve yine aralarında istatistikî olarak anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

3. SONUÇ

Türkiye ekonomisinde son yıllarda en çok tartışılan iktisadi sorunlardan birisi, cari işlemler açığının büyüklüğü ve açığın azalması için uygulanması gereken politikalarıdır. Cari açık, uzun yıllardan beri Türkiye ekonomisi için en temel sorunların başında yer almaktadır.

Savunma harcamalarının Türkiye'deki seyri incelendiğinde, Türkiye'nin modernizasyon programı kapsamında yaptığı silah donanımı yenilemelerinin bir bölümünü yurtiçinden, daha büyük bir bölümünü ise yurtdışından karşılanmaktadır. Ayrıca yurtiçi üretimin girdileri de önemli ölçüde yurtdışından sağlanmaktadır. Buna karşın yurtdışına yapılan askeri teçhizat ihracatı çok daha düşük düzeylerde seyretmekte olduğundan dış ticaret ve cari işlemler açığı askeri harcamalar nedeniyle de büyümektedir. Özellikle de gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş silah sistemlerinin ithal edilmesi ülkenin değerli döviz rezervlerini boşaltacağı muhtemeldir.

Böyle bir durumu ise savunma harcamasının fırsat maliyetinin, harcamanın kendisinden daha yüksek olabileceğini düşündürmektedir.

Ampirik çalışmada birim kök testleri sonucunda %5 güven seviyesinde sanayi üretim endeksi, savunma harcamaları ve cari açık serileri düzeyde durağan olmadıkları yani birim köke sahip oldukları görülmüş ve her bir değişkenin birinci farkları alındığında ise tüm serilerin durağan hale dönüştürülmüştür. Bu sonuçtan hareketle VAR modeli kurularak seriler arasında eş-bütünleşme varlığının testine geçilebileceğine karar verilmiştir. Johansen Eş-bütünleşme testi sonucuna göre savunma harcamaları, büyüme ve cari açık arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğu sonucuna varılmıştır.

Hata Düzeltme Modeli tahmini koentegrasyon denklemlerinin (CointEq1) hata düzeltme terimlerinin negatif ve anlamlı katsayıları tespit edilmiştir. Sonuçlara göre savunma harcamaları ve sanayi üretim endeksindeki büyümenin uzun dönemde cari açık üzerinde negatif bir etkisi bulunmaktadır. Yani uzun dönem için savunma harcamaları ve sanayi üretimi arttıkça cari açık azalacaktır. Kısa dönemde ise sanayi üretim endeksindeki büyümenin cari açık üzerindeki etkisi uzun dönemdeki etkisinin aksine pozitif ve anlamlı çıkmaktadır. Savunma harcamaları ise negatif ve anlamlı gözükmemektedir.

Hata Düzeltme Modeli sonuçlarına göre R^2 0,72 olarak çıkmaktadır. Bu sonuç cari açık büyümesinin %72'sinin savunma harcamalarındaki artış ve büyüme ile açıklanabileceğini göstermektedir. Modelin açıklama gücü yüksek ve anlamlı çıkmaktadır.

Etki tepki analizi grafikleri incelendiğinde ise savunma harcamalarında standart hatalık şok durumunda hem sanayi üretim endeksi hem de cari açık ile aralarında istatistikî olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Sanayi üretim endeksinde standart bir hatalık şok durumunda hem savunma harcamaları hem de cari açık ile aralarında istatistikî olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Cari açıktaki bir şokta ise sanayi üretim endeksi ile aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilemezken savunma harcamaları ile istatistiksel olarak anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

Yapılan değerlendirmelerde savunma sanayiine yönelik yapılan askeri harcama ve yatırımların etkileri ekonomik büyümeye ve cari işlemler dengesi üzerinde kısa ve uzun dönemde farklı etkilere sahip olabilmektedir. Bu sektöre yapılacak yatırımlar mevcut ülkeye, kısa dönemde yatırım malı, ara malı ve yardımcı mal gibi ürünlerin ithalatı ile başlayan üretim ve Ar-Ge tesislerinin kurulması ve verimli olarak işletilebilmesine kadar geçecek süre içerisinde ciddi bir ekonomik daralma ile birlikte cari açık yükü getirirken, uzun dönemde ise silah piyasasında yer

kazanımının sağlayacağı ihracatçı konum ile cari açığın kapanmasına ve ekonomik büyümeye olumlu etki yapabileceği değerlendirilmektedir.

Dünyada birçok farklı sektör, belli başlı ülkelerin borsalarını taşıyıp öncü bir yüklenici rol üstlenebilmektedir. Dünyadaki örneklerde ağırlıklı olarak teknoloji, finans, otomotiv ve iletişim sektörü bu öncü sektörler olabilmektedir. ABD’de teknoloji (Apple, Microsoft, Amazon, Facebook), Japonya’da otomotiv (Toyota, Mitsubishi), Almanya’da sanayi (SAP, Siemens), İngiltere’de bankacılık sektörü (Royal Dutch, HSBC) öncü sektörler olarak verilebilir. Türkiye’de ise bu anlamda bankacılık sektörü (Garanti, Akbank, İşbankası) öncü sektör olarak dikkat çekmektedir. Buna rağmen uzun dönemden sonra ilk defa Türkiye’de en değerli halka açık şirket savunma sanayinde faaliyet gösteren ASELSAN olmuştur. Dünyada savunma şirketlerinin 2017 yıllık kar büyümesi ortalaması %12 iken bu oran ASELSAN için %35 oranında gerçekleşmiştir. Bu bağlamda bir savunma sanayi şirketinin Türkiye’de bankacılık sektörünü geçerek piyasa değeri olarak en değerli halka açık şirket olması dikkat çekmektedir. Bununla birlikte savunma sanayi alanında faaliyet gösteren şirketlerin katma değeri yüksek olan teknoloji, silah ve ekipmanlarının yapımını sürdürerek mevcut ülkenin bu alanda duyduğu ihtiyaçlarını iç piyasalardan karşılaması ve hatta uluslararası silah pazarında bunları ihraç edebilir pozisyona gelebilmesi cari açığı daraltıcı özelliği ile birlikte ekonomik büyümenin itici motoru olabileceği değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, ithalata dayalı savunma harcamalarının ve bunun paralelindeki savunma sanayinin ekonomik büyümeyi daraltıcı ve cari açığı arttırıcı gibi olumsuz etkilerinin olduğu açıktır. Bu durumun giderilmesi için yerli üretimin ağırlıklı olacağı, ihracata dayalı bir savunma sanayinin geliştirilmesinin gerekliliği ortadadır.

KAYNAKÇA

- Aghoutane, K., & Karim, M. (2017). The Impact of Foreign Aid on Economic Growth in Morocco: Econometric Analysis Using VECM. *International Journal of Economics and Finance*, 9(5), 87.
- Aizenman, J., ve Glick, R. (2006). Military Expenditure, Threats, And Growth. *Journal of International Trade & Economic Development*, 15(2), 129-155.
- Alptekin, A., ve Levine, P. (2012). Military Expenditure And Economic Growth: A Meta-Analysis. *European Journal of Political Economy*, 28(4), 636-650.

- Bilgili, E. ve Bilgili, F. (1998). Bütçe Açıklarının Cari İşlem Dengesi Üzerindeki Etkileri: Teori ve Uygulama. *İşletme-Finans Dergisi*, 13, 4-16.
- Biswas, B. ve Ram, R. (1986). Military Expenditures and Economic Growth in Less Developed Countries: An Augmented Model and Further Evidence. *Economic Development and Cultural Change*, 34(2), 362-364.
- Chan, S. (1985). The Impact of Defense Spending on Economic Performance: A Survey of Evidence and Problems, *Orbis*, 29(2).
- Chowdhury, A. (1991). A Causal Analysis of Defense Spending and Economic Growth. *Journal of Conflict Resolution*, 35(1), 80-97.
- Davutoğlu, A. (2007). *Stratejik derinlik: Türkiye'nin uluslararası konumu*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Değer, S., ve Sen, S. (1995). Military Expenditure And Developing Countries. *Handbook Of Defense Economics*, 1, 275-307.
- Dritsakis, N. (2004). Defense Spending and Economic Growth: An Empirical Investigation for Greece and Turkey, *Journal of Policy Modeling*, 26(2), 249-262.
- Dunne, J. P., ve Tian, N. (2013). Military Expenditure, Economic Growth And Heterogeneity. *Southern Africa Labour and Development Research Unit*, 95,1-23. http://www.opensaldru.uct.ac.za/bitstream/handle/11090/611/2013_95.pdf?sequence=1 (E.T. 20.12.2017)
- Dunne, J. P., & Tian, N. (2013a). Military Expenditure And Economic Growth: A Survey. *The Economics of Peace and Security Journal*, 8(1),5-10
- Enders, W. (2010), *Applied Econometric Time Series*, 3. Baskı, New York: John Wiley & Sons.
- Engle R, Granger C.(1987), *Cointegration and Error Correction: Representation, Estimation and Testing*, *Econometrica*, 55, 251-276
- Erdoğan, S., ve Bozkurt, H. (2009). Türkiye'de Cari Açığın Belirleyicileri: MGARCH Modelleri İle Bir İnceleme. *Maliye Finans Yazıları*, 23/84, 135-172.
- Erdoğan, S., ve Yıldırım, D. Ç. (2009). Türkiye'de Faiz Kanalı ile Parasal Aktarım Mekanizması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), 57-72.

- Joerding, W. (1986). Economic Growth and Defense Spending Granger Causality. *Journal of Development Economics*, 21(1),35-40.
- Karagöl, E. (2005). Defence Expenditures And External Debt İn Turkey. *Defence and Peace Economics*, 16(2), 117-125.
- Kollias, C. (1997). Defense Spending and Growth in Turkey 1954–1993: A Causal Analysis. *Defence and Peace Economics*, 8(2). 193-194.
- Kusi, N. K. (1994). Economic Growth and Defense Spending in Developing Countries A Causal Analysis. *The Journal of Conflict Resolution*. 38. 152-159.
- Looney, R. E. (1994). *The Economics Of Third World Defense Expenditures*, London: Jai Press, Inc.
- Pieroni, L. (2009). Military Expenditure And Economic Growth. *Defence And Peace Economics*, 20(4), 327-339.
- Narayan, Paresh Kumar & Narayan Seema (2008) Does Military Expenditure Determine Fiji's Exploding Debt Levels? , *Defence and Peace Economics*, 19:1, 77-87
- Sezgin, S. (2001). An Empirical Analysis Of Turkey's Defence-Growth Relationships With A Multi-Equation Model (1956–1994). *Defence and Peace Economics*, 12(1), 69-86.
- Sezgin, S. (2004), An Empirical Note on External Debt and Defence Expenditures in Turkey. *Defence and Peace Economics*, 15(2), 199-203.
- Özmucur, S. (1995), *The Economics of Defense and the Peace Divided in Turkey*. İstanbul: Boğaziçi University Presshouse.
- Özsoy, O. (2008). Defence Spending and The Macroeconomy: The Case of Turkey. *Defence and Peace Economics*, 19(3), 195-208.
- Trott, P. (2005). *Innovation Management and New Product Development*. 3. Baskı. New York: Prentice Hall.
- Türk, H. K. (2007). *Türk Savunma Sanayinin Ekonomik Etkileri ve Savunma Harcamaları-Büyüme İlişkisinin Ekonometrik Modellenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Adana.